

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1 (Haziran/ June 2026): 63-80

Tasavvufî Tefsirlerin Mâide Sûresi 5/33, 34 Özelinde Ceza Âyetlerine Yaklaşımı

The Approach of Sufi Exegeses (*Tafsirs*) to Penal Verses, With a Focus on the *Hirabah* Verses (*Al-Ma'idah* 33, 34)

Ayten Durmuş

Doktora Öğr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/ Tefsir Anabilim Dalı

Ankara University, Faculty of Theology

Ankara, Türkiye

aytendurmus@hotmail.com

[orcid.org/ 0000-0002-4640-8509](https://orcid.org/0000-0002-4640-8509)

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 11.11.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 19.03.2026

Yayın Tarihi/Pub Date: 30.06.2026

Atıf/Cite as

Durmuş, Ayten. Tasavvufî Tefsirlerin Mâide Sûresi 5/33, 34 Özelinde Ceza Âyetlerine Yaklaşımı, Tafsir Dergisi, 6/1 (Haziran 2026), 63-80.

Durmuş, Ayten. The Approach of Sufi Exegeses (*Tafsirs*) to Penal Verses, With a Focus on the *Hirabah* Verses (*Al-Ma'idah* 33, 34), Tafsir Journal, 6/1 (June 2026), 63-80.

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published by Tafsir Journal,

Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Tasavvufî Tefsirlerin Mâide Sûresi 5/33, 34 Özelinde Ceza Âyetlerine Yaklaşımı

Öz

İnsanın sahip olduğu bilgi ve birikim, içinde yaşadığı toplumdan devraldığı kültürel miras ve içinde bulunduğu sosyal koşullar, ayrıca ailesinin sosyoekonomik ve kültürel özellikleri gibi pek çok unsur, kişinin dış dünyaya ve olaylara bakış açısını doğrudan etkiler ve şekillendirir. Bu etki, Kur'ân'ı okuma, anlama ve yorumlama çabası içerisindeki kişiler için de geçerlidir. Kur'ân'dan sosyal, siyasal, hukukî, ahlâkî ilke çıkarmaya çalışan bilim insanlarının ve özelde müfessirlerin bilgi birikimi ve ön kabulleri gibi yaşadıkları zamanın koşulları da âyetleri anlama ve yorumlama biçimlerini doğrudan etkileyebilir. Dolayısıyla tefsir literatürünü değerlendirirken bu insanî ve zihinsel arka planın göz ardı edilmemesi, Kur'ân'la ilgili her çabanın bu durumlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Makalemizde Mâide 33, 34 âyetleri özelinde, Tasavvufî tefsirlerin ceza âyetlerine yaklaşımı konusu araştırılmıştır. Bu araştırma, Tasavvufî tefsirlerin ceza âyetlerine yaklaşımına dair literatürde ele alınmış sınırlı bir araştırmadır. Bunun için ulaşılabilen tefsirlerin ilgili bölümleri ele alınmıştır. Araştırma “hırabe âyeti” olarak bilinen Mâide 33, 34. âyetlerini odağa alarak, tasavvufî tefsirlerin ceza içerikli âyetlere yaklaşımını incelemeyi ve örneklemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, örneklem yoluyla tasavvufî tefsirlerin genel olarak Kur'ân'a bakış açıları, âyetleri ele alırken hangi ilkelerle hareket ettikleri ve öncelikle âyetleri seçme nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için farklı coğrafyalarda ve zamanlarda yaşayan mutasavvıf müfessirlerin Kur'ân'a yaklaşımları, tefsir edecekleri âyetleri seçme nedenleri, bunlara yaklaşımları konusundaki yönlendirici etki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ele alınan ceza konunu Mâide Sûresi 5/33, 34. âyetleri bu konuda bir temel ölçek gibi değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Tasavvuf, Hırabe, İşârî, Nazarî

The Approach of Sufi Exegeses (*Tafsirs*) to Penal Verses, With a Focus on the *Hirabah* Verses (*Al-Ma'idah* 33, 34)

Abstract

The knowledge and experience a person possesses, the cultural heritage inherited from the society they live in, the social conditions they find themselves in, as well as the socioeconomic and cultural characteristics of their family—all these numerous factors directly influence and shape the individual's perspective on the external world and events. This influence is equally applicable to individuals engaged in the effort of reading, understanding, and interpreting the Qur'an. The conditions of the era in which scholars—and specifically exegetes (*mufasssirin*)—live, along with their accumulated knowledge and preconceptions while attempting to derive social, political, legal, and moral principles from the Qur'an, can directly impact their ways of understanding and interpreting the verses. Therefore, it is crucial not to disregard this human and intellectual background when evaluating the *tafsir* literature, and to assess every endeavor related to the Qur'an by taking these circumstances into account. This article investigates the approach of Sufi exegeses to penal verses, specifically focusing on verses *Al-Ma'idah* 33 and 34. This investigation is a limited study within the literature concerning the Sufi approach to penal verses. For this purpose, the relevant sections of accessible *tafsirs* were examined. The study aims to examine and exemplify the approach of Sufi *tafsirs* to penal verses by focusing on the "*Hirabah* verses" (*Al-Ma'idah* 33, 34). Through this exemplification, the study attempts to determine the general perspectives of Sufi *tafsirs* on the Qur'an, the motives guiding them when dealing with certain verses, and their reasons for prioritizing the verses they selected. Furthermore, the study aims to reveal the guiding influence on the approaches of Sufi exegetes living in different geographies and times, their reasons for selecting the verses they interpret, and their overall approach to these selections. The penal verses from *Surah Al-Ma'idah* (5/33, 34) are evaluated as a fundamental benchmark in this context.

Keywords: *Tafsir* (Exegesis), Sufism, *Hirabah* (Brigandage), *Ishari*(Allusive), *Nazari* (Theoretical).

منهج التفاسير الصوفية في مقارنة آيات العقوبات: دراسة تطبيقية على آيات الحرابة (المائدة 33-34)

الملخص

إنَّ جملةً من العوامل، كالمعرفة والخبرة التي يمتلكها الإنسان، والتراث الثقافي الذي ورثه عن المجتمع الذي يعيش فيه، والظروف الاجتماعية المحيطة به، فضلاً عن الخصائص الاجتماعية والاقتصادية والثقافية لأسرته، تؤثر بشكل مباشر وتُشكِّل نظرة الفرد إلى العالم الخارجي والأحداث. وينطبق هذا التأثير أيضاً على الأشخاص المنخرطين في محاولات قراءة وفهم وتفسير القرآن.

كما أنَّ الظروف الزمانية التي عاشها العلماء، وخاصة المفسرون، الذين سعوا لاستخلاص المبادئ الاجتماعية والسياسية والقانونية والأخلاقية من القرآن، ورصيدهم المعرفي وقناعاتهم المسبقة، قد تؤثر مباشرةً على أساليبهم في فهم الآيات وتأويلها. وعليه، فمن الأهمية بمكان عدم تجاهل هذه الخلفية الإنسانية والذهنية عند تقييم أدبيات التفسير، والنظر في هذه الظروف عند تقييم أي جهد يتعلق بالقرآن.

تناولت مقالتنا موضوع منهج التفاسير الصوفية في مقارنة آيات العقوبات، مع التركيز على الآيتين 33 و 34 من سورة المائدة. وتُعَدُّ هذه الدراسة محدودةً في الأدبيات التي تناولت منهج التفاسير الصوفية لآيات العقوبات. ولهذا الغرض، تم تحليل الأجزاء ذات الصلة من التفاسير المتاحة والممكن الوصول إليها.

آيات "تهدف هذه الدراسة إلى بحث وتقديم أمثلة لمنهج التفاسير الصوفية لآيات العقوبات، مع التركيز على المعروفة بالآيتين 33 و 34 من سورة المائدة. وسعيًا من خلال هذا التمثيل بالنماذج إلى تحديد النظرة العامة "الحرابة للتفاسير الصوفية للقرآن، والدوافع التي حركتهم عند تناول آيات معينة، وأسباب اختيارهم للآيات التي منحوها الأولوية

كما حاولت الدراسة الكشف عن التأثير التوجيهي على مقاربات المفسرين الصوفيين الذين عاشوا في جغرافية وأزمنة مختلفة، وأسباب اختيارهم للآيات التي يفسرونها، ومنهجهم العام في التعامل معها. وقد تم التعامل مع آيات العقوبة المذكورة في سورة المائدة (33/5، 34) بمثابة معيار أساسي في هذا السياق.

الكلمات المفتاحية: التفسير، التصوف، الحرابة، الإشاري، النظري

Giriş

Tasavvufî tefsir, mutasavvıfların âyetleri kalbe doğan ilham ve işaretlere dayalı olarak zahir anlamı göz ardı etmeden yorumladıkları tefsir yaklaşımını ifade eder.¹ Bu tefsir biçimi, vahiy ile ilişki ve yorum metodolojisi bakımından iki temel kategoriye ayrılır.

1- İşârî tefsir: Tasavvuf yoluna mensup kişilerce, âyetin zahir anlamıyla çelişmeyen bâtinî işaretlere dayanarak yapılan yorumdur; ilham ve manevi sezgi eksenlidir.

2- Nazarî tefsir: Tasavvufî kavramların, felsefî sistemler ve teorik çerçeveler temelinde yorumlandığı, daha spekülâtif ve doktriner nitelikteki tefsir yaklaşımıdır.²

Tasavvufî tefsirlerin, tefsir tarihinde önemli bir yeri vardır. I ve II. (VII ve VIII.) yüzyıllarda yaşayan Müslümanlardan kimileri, Kur'ân'ı derin bir dikkat ve duyarlılıkla okumaya büyük önem veriyorlardı. Kur'ân'ın bu şekilde okunmaya çalışılmasıyla giderek âyetlere takva, züht, niyet, ihlâs, ümit, korku gibi ahlâkî ağırlık veren yorumlar yapılmaya

¹ Süleyman Ateş, *İşârî Tefsir Okulu* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998) 19.

² Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 19-21.

başlandı. Bu yorumlar ayrıca insanlarda dünyayı ve nefsi kötüleme, ahirete yönelme, bunun için de ibadet ve kulluk görevlerini mümkün olduğu ölçüde en iyi şekilde yerine getirme sorumluluğunu güçlendirmeyi hedefliyordu. Bu amaç doğrultusunda yapılan Kur’ân tefsirleri, tefsir tarihinde ‘Tasavvufî Tefsir’ ekolünü oluşturmuştur. Bunlar, daha çok tasavvuf erbabının yaptığı tefsirlerdir.³

Bu makalede konu olarak ele alacağımız âyetler, Mâide 33, 34. âyetleridir. Aşağıda âyetlerin metin ve meâllerine yer verilmiştir.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ
إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

5/33: “Allah’a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”

5/34: “Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”⁴

Âyette fiil kalıbında zikredilen “Hırabe” kelimesi klasik literatürdeki adıyla kat’u’t-tarîk, sözlüklerde genelde silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ihlal etmek anlamında “haydut, harâmi, muhârib” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu kelime genel olarak eskimiş, yıpranmış, yıkıma yüz tutmuş anlamında kullanılmaktadır.⁵

Tasavvufî Tefsirlerde Mâide Sûresi 5/33, 34. Âyetlerinin Tefsirleri

Bu araştırmada makalenin belli bir hacmi gereği belirli mutasavvıfların görüşlerine yer verilip bunlar arasında bir değerlendirme yapılacaktır. Görüşleri incelenen mutasavvıflara vefat tarihlerine göre yer verilecektir.

Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah et-Tüsterî- Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm

Tüsterî 203/818 yılında İran’ın güneybatısındaki Hûzistan eyaletinin Tüster (Şüster) şehrinde dünyaya geldi. Muharrem 283/896 Basra’da vefat etti.⁶

Tüsterî Tefsiri, her sûreden bir veya birkaç âyetin işârî tefsirini içerir. Ele aldığı âyetlerde de kendince gerekli gördüğü bölümleri kısaca açıklar. Tüsterî, eserinde Mâide Sûresi

³ Tefsir, Editör: M. Âkif Koç, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 204.

⁴ Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, H. Karaman ve heyet, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), Mâide Sûresi 5/33, 34.

⁵ Râgıb el-İsfahânî, Müfredât, çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012) 334.

⁶ Ateş, İşârî Tefsir Okulu, 65; Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Tabakâtü’s-Sûfiye, çev. Abdürrezzak Tek, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2023)

5/33, 34 âyetlerine yer vermemiştir. Bu durum, onun söz konusu âyetleri işârî yoruma elverişli görmediğini düşündürmektedir.⁷

Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkandî – *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm*

Semerkandî'nin Semerkant'ta doğduğu bilinmekte ancak doğum tarihi tam olarak bilinmemekte ve 373/983 yılında vefat ettiği kabul edilmektedir.⁸

Bu âyetin tefsirinde Müfessir şunları söylemektedir:

“Allah Teâlâ'nın ve Resulünün emirlerini terk ederek asi olanların, şirk ve küfre dalanların veya yeryüzünde bozgunculukla uğraşanların cezaları ölümdür veya diri diri asılmalarıdır. Allah Teâlâ, kendisine şirk koşanların ve yeryüzünde insanlar arasında bozgunculuk yapanların en ağır bir şekilde cezalandırılmalarını emrediyor. Bu âyetin nüzul sebebi kaynaklarda şu şekilde aktarılır: Beni Urayne kabilesinden Medine'ye yedi kişi gelir. Ancak şehrin havası kendilerine ağır geldiği için hastalanırlar. Durum Peygamberimize intikal eder, Peygamberimiz onlara neyin şifa olacağını bilir ve ‘Gidin, bizim develerin sütünden için, inşallah şifa bulacaksınız’ buyurur. Onlar da tarif edileni yaparlar ve şifa bulurlar. İyileştikten sonra dinden döner ve gider deve çobanlarını öldürür, develeri de alıp savuşurlar. Peygamberimiz, olaya çok üzülür ve onları yakalamak için arkalarından adam gönderir. Arkalarından giden süvariler onları yakalar ve Peygamberimizin huzuruna getirirler. İslâm'da kısasa kısas vardır. Bu kişilerin haksız yere adam öldürdükleri için cezalandırılmaları gerekiyordu. Aynı zamanda dinden de çıkmışlardı. Peygamberimiz, bunların yaptıklarına karşılık olarak ellerinin ve ayaklarının kesilmesini ve gözlerinin çıkarılmasını emreder. Emrin gereği yapılır ve cezalarını çekmeleri için de güneşin altına bırakılır. Çünkü onlar dağ başında her şeyden habersiz yaşayan çobanları öldürmüşler ve mallarını da ellerinden almışlardı. Elbette ki bunlar cezasız bırakılamazdı. Peygamberimiz onları cezalandırdığı zaman henüz yukardaki âyet-i celile inmemişti. Allah Teâlâ bu âyeti inzal ederek Allah'a ve Resulüne harp açanların ve yeryüzünde bozgunculukla uğraşanların cezasını belirtmiştir. Ancak İslâm fıkıhçıları cezanın veriliş şeklinde farklı görüşler belirtmişlerdir. Şöyle ki: Bu âyet-i celilenin hükmüne girenler yol kesicilerdir. Bunlar da üç sınıftır. Bir kısmı sadece mal için yol keserler ve malı gasp ederler. Bir kısmı da hem malı gasp ederler hem de sahibini öldürürler. Diğer bir kısmı ise yolcuları öldürür ama malını almazlar. Fıkıhçıların bir kısmına göre, bu üç sınıf yol kesicilere âyette geçen cezalardan biri uygulanır. Ancak bu, uygulayıcının arzusuna bağlıdır. Dilerse ölümüne hükmeder, dilerse diri olarak asar veya ellerini-ayaklarını çaprazvari keser veya onları bulundukları yerden çıkarır. Zira Allah Teâlâ bunların cezalarını muhayyer kılmıştır. Bir kısım fıkıhçılar da şöyle demişlerdir: «Bu üç sınıf yol kesicinin fiillerine göre cezaları vardır. Fiilleri âyette geçen cezalardan hangisini gerektiriyorsa o ceza kendilerine verilir.» Bu konuda bizim mezhep imamlarımızın görüşü ise şöyledir: Yol kesici, yolcunun sadece malını alır, kendisini öldürmezse ceza olarak bir eli ve bir ayağı kesilir. Bu işlemin şekli, sağ eliyle, sol ayağının veya sol eliyle sağ ayağının kesilmesidir. Yol kesici bu şekilde cezalandırılır. Yol kesici, yolcuyu öldürür, malını almazsa cezası ölümdür. Çünkü kısasa kısas gerekir. Şâyet yol kesici hem yolcuyu öldürür hem de malını alırsa İmam-ı Azam'a göre önce eli ve ayağı kesilir, sonra öldürülür; İmam-ı Yusuf ile İmam-ı Muhammed'e göre eli ve ayağı kesilmeden öldürülür. İşlenen suçun durumuna göre ceza uygulanır. İbn Abbas ile Said b. Cübeyr bu konuda şu görüşü ileri sürmüşlerdir: “Yol kesici, yolcuyu öldürüp malını almamışsa cezası ölümdür. Eğer yolcuyu öldürüp malını da almışsa, ceza olarak

⁷ Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî, *Tefsîru'l Kur'âni'l-'Azîm* (archive.org), pdf, s. 58.

⁸ İshak Yazıcı, *Ebu'l-Leys es-Semerkandî, Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*, (Atatürk Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Doktora tezi, 1982).

önce eli -ayağı kesilir ve sonra asılır.” Bir kısım fıkıhçılar da şöyle demişlerdir: “Önce öldürülür, sonra başkalarına ibret olması için asılır.” Bir kısım fıkıhçılar da “Diri olarak asılır ve boğazındaki damarlar kesilmek suretiyle öldürülür” demişlerdir. Yeryüzünde bozgunculuk yapanların, bulundukları yerden sürülmeleri veya hapsedilmeleri de Yüce Allah'ın emridir, Allah'a iman edenler, yeryüzünde bozgunculuk yapanlara asla müsamaha edemezler ve onları koruyamazlar. Âyet-i celilede açıkça onların en ağır bir şekilde cezalandırılmaları istenmektedir. Buna karşı koyanlar, Allah'a ve Resulüne isyan etmiş olurlar. Bu ceza onlara dünyada bir zillettir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır. Burada yaptıklarının cezasını en ağır bir şekilde ödeyeceklerdir. Şayet yaptıklarına pişman olup tevbe ederlerse Yüce Allah günahlarını bağışlar.”⁹

Semerkindî, âyeti fikhî müeyyideler ekseninde ele almış; tasavvufî yorum yerine klasik hukukî çerçeveyi öne çıkarmıştır.

Ebû Abdurrahmân Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî - *Haka'iku't-Tefsîr*

Sülemî, 325/937 yılında Nîşâbur'da doğup 412/1021 Nîşâbur'da vefat etmiştir.¹⁰

Tefsirinde Mâide 27. âyeti açıklayıp Mâide 28–34. âyetleri atlayarak doğrudan Mâide 35. âyete geçmiştir; dolayısıyla Mâide 33, 34 üzerine bir açıklama bulunmamaktadır.¹¹

Abdülkerîm b. Havazin b. Abdulmelik el-Kuşeyrî- *Tefsirul Kuşeyrî*

Kuşeyrî, 376/986'da bugün İran'ın Türkmenistan sınırı yakınındaki Kûçan kasabasının bulunduğu Üstüvâ yöresinde doğdu. 465/1072'de Nîşâbur'da vefat eden Kuşeyrî¹², Mâide 33, 34 bağlamında özetle şunları söylemektedir:

“Yeryüzünde bozgunculuk iki kısımdır: Biri zahiri bozgunculuktur ki onun cezası ilmin dilinden fıkıh meseleleri arasında malumdur. Diğeri de içteki bozgunculuk olup bunun cezası sırlara dönüktür. Söz konusu ceza, kesintisiz gelmeye devam eden Hakk'ın lütuflarının kesilmesi, irfan güneşinin kararması, keşfin ardından kapanma ve bastın ardından perdelenmedir. Perdelenme, ünsiyetten sonra yabancılık hissetmek, peş peşe gelen muvaffakiyetlerin türlü türlü hayal kırıklıklarına dönüşmesi, ibadet makamında yok olmak ve nefse uyma noktasına taşınmaktır. Allah'a yemin ederim ki bu da büyük bir utanç ve acıklı bir azaptır.”¹³

Kuşeyrî'nin, bu yaklaşımıyla ‘bozgunculuk’ suçunu zahiri ve bâtinî olarak ikiye ayırdığı görüldüğü gibi bu suçun cezasını da zahirî ve bâtinî ceza olarak ikiye ayırmakta olduğu görülmektedir. Buradan hareketle onun bu âyeti hem fikhî hem de tasavvufî anlamda yorumladığı söylenebilir.

⁹ Ebul Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim Es'Semerkindî, *Bahru'l-'Ulûm*, eş-Şamile, I/385-387.

¹⁰ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 91.

¹¹ İmam Ebû Abdurrahman Muhammed b. El-Huseyn b. Musa el-Ezdî es-Sülemî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 1. Baskı (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2001).

¹² Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 98.

¹³ Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, çev. Prof. Dr. Mehmet Yalar 1. Baskı, (İstanbul: İlkharrf yayınları, 2012), 2/41.

İbn Berrecân/ Ebû'l-Hakem Abdüsselâm el-Lahmî - *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*

Endülüslü âlim ve mutasavvıf Ebû'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdurrahman el-Lahmî el-İfrîkî'ye 536/1142'de vefat etmiştir. Tarîkatü İbn Berrecân adıyla da anılan bir tarikata mensuptur.¹⁴

Müfessir Abdüsselam b. Abdurrahman b. Muhammed (İbn Berrecân), Mâide 32. âyeti genişçe tefsir etmiş ama Mâide 33, 34. âyetlerini tefsir etmeden geçmiştir.¹⁵

Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebî'l-Hasen en-Nîsâbü'rî- *İcâzü'l-Beyân 'an Me'âni'l-Kur'ân*

Beyânülhak lakabıyla tanınmış olup Şehâbeddin ve Necmeddin lakaplarıyla da anılmıştır. Nîsâbü'rî muhtemelen Nîşâbur'da yetişmiştir. Daha sonra Dımaşk'a yerleşerek el-Medresetü'l-Muîniyye'de müderrislik yapmış, vefatına kadar da bu görevini sürdürmüştür. Bu nedenle ölümü 553/1158'den sonra olmalıdır.¹⁶

Mâide 33, 34 âyetleri bağlamında “sürgün” ifadesini “hapis” olarak açıklar; muhatapların dâru'l-harbe sığınamayacağını söyler ve âyetin 'Uraynîn/'Ukal hadisesi üzerine indiğini belirtir. Asılma ve katlin, suça göre tazir ve had çerçevesinde uygulandığını ifade eder.¹⁷

Bu yorumlarından hareketle onun bu âyetleri fikhî açıdan tefsir ettiği anlaşılabilir.

el-Baklî/Ebû Muhammed Sadrüddîn Rûzbihân b. Ebî Nasr el-Baklî - *'Arâ'isü'l-beyân fî hakâ'iki'l-Kur'ân*

el-Baklî, tahmini olarak 526-527/1132-1133'te Fesâ'da doğup 606/1209'da Şiraz'da vefat etmiştir.¹⁸

el-Baklî, Mâide Sûresi'nin ele aldığımız bölümüne çok genel bir yorum yaparak niyet ekseninde âyetin ahlâkî-manevî bir okumasını yapmaktadır. Şer niyeti, imkân bulsa şerrin tamamına uzanır; hayır niyeti de hayrın tamamına yönelir. Bu çerçevede “Müminin niyeti amelinden hayırlıdır.”¹⁹ rivayetine atıfla, cezanın niyetle irtibatını şöyle vurgular:

“Şüphesiz niyet şerri emreden nefsi emmare tarafından olursa ve buna yapışırsa sanki o nefis Allah'a isyanın tamamına teşebbüs etmiş olur. Çünkü bu nefis güç yetirecek olsaydı isyanın tamamını yapardı. Çünkü nefis kötülüğü emreder, kötülükten yaratılmıştır. Verilecek ceza niyete bağlıdır. Yine hayrı emreden ve bunu gerçekleştirmeye çalışan sanki o hayrın tamamını yapmış gibi olur. Zira bu nefis,

¹⁴ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 130.

¹⁵ İbn Berrecân/ Ebû'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdurrahmân b. Ebu'r-Ricâl Muhammed el-Lahmî- *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim/Tefsiri İbni Berrecan*; (Lübnan-Beyrut: Darü'l-kutubi'l-İlmiyye Yayınevi, ts.), 1/158-160.

¹⁶ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû'l-Hasen en-Nîsâbü'rî, *İcâzü'l-Beyân 'an Me'âni'l-Kur'ân*, 1. Baskı (Lübnan-Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1415/1994), 1/55.

¹⁷ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû'l-Hasen en-Nîsâbü'rî, *İcâzü'l-Beyân 'an Me'âni'l-Kur'ân*, 1. Baskı (Lübnan-Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1415/1994), 1/275-276.

¹⁸ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 136.

¹⁹ Nûreddin el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/61, 109.

gücü yetmiş olsa hayrın tamamını yapardı. Bir nefse yönelik ihya/itlafın toplumsal yankısı bulunduğundan, dalâlet önderleri uyarılır, hidâyet rehberleri taltif edilir.”²⁰

Mâide 33, 34. âyetlerin de içinde olduğu bölüme, “nefsin kötülüğü emretmesi” üzerinden yorum yapmaktadır. Onun bu yorumu daha çok tasavvufî yorumu çağrıştırmaktadır. Bu değerlendirmesiyle el-Baklî, nefisler arası ontolojik bağlantıyı vurgulamaktadır.

eş-Şeyh’ul Ekber Muhyiddin İbn Arabî- *Tefsir-i Kebir*

İbnü’l-Arabî, 560/1165 tarihinde Endülüs’ün güneydoğusundaki Tüdmîr (Teodomiro) bölgesinin başşehri olan Mürsiye’de (Murcia) doğdu, 638/1240 tarihinde Dımaşk’ta vefat etti. Bir tarikata mensup olmadığı gibi bir tarikat kurucusu da değildir. Fakat mutasavvıfların çoğu ondan etkilenmiştir.²¹

Muhyiddin İbnü’l-Arabî, derleme mahiyetindeki tefsirinde Mâide 33, 34’ü yalnızca kaydeder; ayrıntılı bir açıklamaya yer vermez.²²

Şeyh Kutbüddîn Abdulkerîm b. İbrâhîm b. Abdulkerîm el-Cîlî, *el-Esfaru an risâleti’l-envâr fî mâ yetecellâ li ehliz’-zikri mine’l-envâr*

Abdulkerîm el-Cîlî, 767/1365-66’da Bağdat yakınlarındaki Cîl kasabasında doğdu, 832/1428’de Bağdat’ta vefat etti.²³

Abdulkerîm el-Cîlî’nin bu eseri 238 sayfadan ibarettir. Bu eserinde akait ve bazı tasavvufî konuları işlemiştir. Eser, klasik anlamda bir tefsir değildir; Mâide 33, 34’e dair açıklama yer almamaktadır.²⁴

Ebü’l-Meâlî Sadrüddîn Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yûsuf Konevî - *İ’câzu’l-Beyân fî Tefsiri Ümmi’l-Kur’ân*

Malatya’da dünyaya gelen Ebü’l-Meâlî, 673/1274 yılında Konya’da vefat etmiştir.

Konevî’nin, *İ’câzu’l-Beyân fî Tefsiri Ümmi’l-Kur’ân* adlı eseri klasik anlamda bir tefsir değildir; geniş bir şekilde Fâtîha Sûresi’ne yer verilmiş ancak Mâide 33, 34. âyetler hakkında bir tefsir yapılmamıştır.²⁵

Molla Fenârî/ Şemseddin Muhammed b. Hamza- *Aynü’l-a’yân*

Molla Fenârî, 751/1350’de doğdu, 834/1431’de Bursa’da vefat etti. İyi bir eğitim görmüştür. Murad Hüdâvendîgâr ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde kadılık yapmıştır. Onun

²⁰ Ruzbehan b. Ebi Nasr el-Baklî, *‘Arâ’isü’l-beyân fî hakâ’iki’l-Kur’ân*, F. Baskısı (Lübnan-Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-İlmiye, 2008), 1/311.

²¹ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 167.

²² Şeyhu’l-Ekber Muhyiddin İbn Arabî, *Tefsir-i Kebir-Te’vilât*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitsan Yayınları, İstanbul, ts.), 1/311.

²³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkerim-el-cili>. Müellif: Nazif Şahinoğlu. Erişim: 23 Ekim 2022.

²⁴ Abdülkerim el-Cîlî, *Envâr Risalesi*. Erişim 30 Ağustos 2023.

²⁵ Sadrüddin el-Konevî, *İ’câzu’l-Beyân fî Tefsiri Ümmi’l-Kur’ân*, haz. Seyyid Celaleddin el-Aştîyani, (İran-Kum: Bustan e-Kitab, 1423/2002).

bu eserinin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır. Müellif nüshası olduğu tahmin edilen hattı basılmıştır.²⁶

Molla Fenârî'nin bu eserinde tefsir usulüne dair geniş bir mukaddime yer almaktadır. Kitabında sadece Fatiha Sûresi'yle ilgili tefsire yer vermiş, bazı konulara da girmiş ancak Fenârî'nin *Aynü'l-a'yân*'nında yalnızca Fâtiha tefsiri yer alır; bu nedenle araştırdığımız Mâide 33, 34. âyetleri bulunmamaktadır.²⁷

Kemâleddin Abdürrezzâk b. Celaleddin İshâk es-Semerkindî- *Te'vilât-ı Kâşaniyye*

İshâk es-Semerkindî, 816/1423'te Herat'ta doğup Timurlular devrinde yaşayan İranlı tarihçi ve münşî Semerkandî, 887/1482'de vefat etti ve Fahreddin er-Râzi Kabristanı'na defnedildi.²⁸

Te'vilât-ı Kâşaniyye tefsirinde, sûre sırası gözetilmekle birlikte sûre içindeki âyetlerin pek çoğu tefsir edilmeden atlanmıştır. Mâide 32. âyetinin tefsirinden sonra Mâide 33, 34 âyetlerini atlayarak Mâide 35. âyetin tefsirine geçmiştir. Araştırmada ele alınan âyetlerin tefsiri, bu tefsirde bulunmamaktadır.²⁹

Abdurrahman-ı Câmî- *Tefsiru'l-Cami*

Abdurrahman-ı Câmî 817/1414'te Horasan'ın Câm şehrinde doğdu, 898/1492 Cuma günü Herat'ta vefat etti. 883/1478 yılından sonra telif edilen eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.³⁰

Câmî, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını tefsir etmeyi düşünmüş ancak eserini tamamlayamamıştır. *Tefsîrû'l-Kur'ân*, Fâtiha'dan itibaren Bakara Sûresi'nin 23. âyetine kadar olan kısmın tefsiridir. Bu eser, yazılması tamamlanamamış bir tefsir olduğundan ele alınan Mâide 33, 34. âyetlerin tefsiri bulunmamaktadır.³¹

Aziz Mahmud Hüdayî - *Nefâisü'l-Mecâlis*

Aziz Mahmud Hüdayî 948/1541'de Şereflikoçhisar'da doğup 1038/1628'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Aziz Mahmud Hüdayî'nin *Nefâisü'l-Mecâlis* adlı eseri, onun tefsiri için derlediği notlarından oluşmaktadır. Halifelerinden Filibeli Şeyh İsmail b. Alaaddin Efendi (1052/1642) cem ve tertip etmiş, Mushaf dizilimine uygun olarak yeniden yazmıştır. Yazmalarının bir kısmı iki, diğerleri üç cilt halinde olup en düzgün ve en eski nüshası Süleymaniye Kütüphanesindedir.³²

²⁶ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 222.

²⁷ Molla Fenârî, *'Aynü'l-a'yân* (İstanbul: Süleymaniye Ktp. Mahmud Paşa, nr. 9), (İstanbul: Rafet Bey Matbaası, 1326/1907).

²⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrezzak-es-semerkandi>. Müellif: Orhan Bilgin. Erişim: 22 Şubat 2022.

²⁹ Kemâleddîn Abdürrezzâk b. Celaleddîn İshâk es-Semerkindî- *Te'vilât-ı Kâşaniyye*, çev: Ali Rıza Doksanyedi, (Ankara, 1988), 202.

³⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami-abdurrahman>. Müellif: Ömer Okumuş. Erişim: 25 Nisan 2023.

³¹ Abdurrahman-ı Câmî- *Tefsîrû'l-Câmi*, (İstanbul: Süleymaniye Ktp. Ayasofya, nr. 405).

³² Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 231.

Nefâ'isü'l-mecâlis, tasavvufî bir tefsirdir. Ancak baştan sona Kur'ân âyetlerinin tamamı değil seçilen bazı âyetler açıklanmıştır. 30 sûreden hiçbir âyet tefsir edilmemiş, tefsir edilen sûrelerden de tasavvufî yoruma uygun olabilecek âyetler seçilmiştir. *Nefâ'isü'l-mecâlis* işte bu seçilen âyetlerden oluşmuştur ve Mâide 33, 34 âyetleri ele alınan pasajlar arasında değildir.³³

Ayntabî Mehmet Efendi – *Tıbyân Tefsiri*

Ayntabî Mehmed b. Hamza ed-Debbâğ Antep'te (Ayıntab) doğmuştur. Farklı şehirlerde bulunduktan sonra yirmi yaşında iken Sivas'a yerleşmiş ve kırk yılı bulan öğrenim hayatını burada tamamlamıştır. 22 Rebûlevvel 1111 (17 Eylül 1699) tarihinde Sivas'ta vefat etmiştir.³⁴

Tıbyân Tefsiri, tercüme-telif karışımı bir eserdir ve Kur'ân-ı Kerîm'in ilk Türkçe matbu tefsiridir. Ayntabî, eserini yazmaya IV. Mehmed'in isteği üzerine hemen başlayıp iki yılda tamamlamış ve hükümdara takdim etmiştir.

Mâide 33, 34. âyetlerin tefsiri bağlamında şunları ifade etmiştir:

“Eğer ancak ahz-ı mal idub katl itmişler ise bir sağ elleriyle sol ayakları kesulür, (ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir) ve eğer nası ancak ihafe itmişler ise yirlerinden belde-i uhrya nefy idilürler, bir haysiyetle ki hiçbir mevdi'de karara temkin idilirler. İmam Ebu Hanife nefyi, haps ile tefsir itdi. Zira ki mahbusı dünyanın seatinden dışına nefy olunmuştur. Kaine anınla arzdan menfi olur. Dinildi ki murad tahayyurdur. Öyle olsa her kat'ıt-tarik hakkında imam iş bu ukubattan dilediğini işlemeye muhayyerdir. Şol kimseler ki Allahu Teala'ya ve Resulü'ne muharabe iderler. Kat'ı tarik nusus ile ve yeryüzünde katl ve ahz-ı malla fesada sa'y iderler. İmdi anların cezası oldur ki (ancak ya öldürülmeleri) eğer katli ifrad ittiler ise sulbsuz kisasen katl olunalar (veya asılmaları) ve eğer katille bile ahz-ı mal dahi itmişlerse katl ve hem sulb olunurlar. İmam Şafii dir ki: Katl ba'dehu sulb olunur. İmam Ebu Hanife dir ki: Sulb olunur ba'dehu mevtine değin rumhla (/mızrakla) ta'n idilir. (Yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi). “*Bu onların dünyada uğradıkları, aşağılayıcı cezadır*” iş bu zikr olunan ukubat onlara dünyada zill ve fadıhattır (/acı vericidir). Yohsa zunublarına kefarete olmaz. “*Ahirette ise onlar için büyük bir azab vardır*” Ve ahirette onlara dünyadaki ukubetlerinden eşedd narda azab-ı azim vardır.”

Ayntabî, cezaların fiile göre farklılaştığını vurgular; katl, salb, “muhâlefet üzere” el–ayak kesimi ve nefy-habs seçeneklerini, mezhep görüşleri bağlamında özetler. Açıklamalarından, Ayntabî Mehmed Efendi'nin bu âyetleri fikhî açıdan ele aldığı anlaşılmaktadır.³⁵

İsmail Hakki Bursevî - *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Şur'ân*

Bursevî, 1063/1653'te bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta doğup 1137/1725'te Bursa'da vefat etmiş bir Celvetî şeyhidir.³⁶

Mâide 33, 34. âyetlerin tefsiri bağlamında Bursevî, Müslümanlara yönelik muharebeyi “Allah ve Resulüne karşı muharebe”nin bir uzantısı sayar; fiil tiplerine göre (katl, salb, gasp,

³³ Aziz Mahmud Hüdayî, *Nefâisü'l-Mecâlis* (İstanbul: Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, nr. 172-174).

³⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/tibyan-tefsiri>. Müellif: Recep Arpa. Erişim: 24 Mayıs 2023.

³⁵ Ayntabî Mehmet Efendi, *Tefsir-i Tıbyân* (İstanbul: Şirket-i Sahafiye-Osmaniye, t.y.), 1/447.

³⁶ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 242.

ihâfe) cezaları sınıflandırır ve nefy'i "hapis" olarak yorumlar. Onlara karşı savaşmak, yollarını kesmek şeklinde gerçekleşir ki bu da Müslümanların kanlarına ve mallarına göz diken ve bu amaçla bir araya gelen bir topluluktan ortaya çıkabilir.

"Bu âyet, Hilâl el-Eslemî'nin kavmi hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber'in bunlarla yaptığı barış antlaşmasına göre ne peygambere yardım edecekler ne de onun aleyhinde herhangi bir kimseye destek sağlayacaklardı. Onların yanına giden Müslümanlar da güvencede olacaklardı. Bu arada Kinane oğullarından bir grup, Hilâl'in kavminden bir kısım insanları İslâm'a davet etmek için gittiler. O sırada Hilâl orada değildi. Onun kavmi, gelenlerin yollarını kestiler, onları öldürüp mallarını yağmaladılar. Görüldüğü gibi, savaşmak ve bozgunculuk çıkarmak çeşitli şekillerde gerçekleşebilir: Yağmalamaksızın öldürme yapılabilir. Hem öldürme hem de yağmalama biçiminde olabilir. Öldürmeksizin sadece korkutmak biçiminde de gerçekleşebilir. İşte durum böyle olunca, her suç için ayrı bir ceza takdir edilmiştir. Buna göre yukarıdaki suçların cezası şöyledir: Eğer yol kesenler, sadece öldürme olayını gerçekleştirmişlerse "*öldürülmeleri*" gerekir ancak ayrıca asılmayacaklardır. Öldürülenin velileri affetseler de bu husus göz önünde bulundurulmaz. Çünkü bu ceza şer'i bir haktır. "*Veya asılmaları*", hem öldürmeleri, ardından da ayrıca asılmaları lâzımdır. Eğer hem öldürme hem de mallarını alıp götürme suçunu işlemişlerse onlara bu ceza uygulanacaktır. Yani diri diri asılmaları ve okların uçlarıyla ölünceye kadar karınlarını deşmek şeklinde gerçekleştirilebilir. Öldürüldükten sonra, ayrıca asılmalarına gerek yoktur. Çünkü diri diri asmak daha da çetindir, yaptırım gücü daha fazladır. Başkasının bu suça yeltenmemesi konusunda daha etkilidir. "*Yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi*" icap eder. Buna göre Müslümanın, sadece malını almakla yetinmişlerse sağ elleriyle sol ayakları bileklerden kesilecektir. Ellerinin kesilmesinin hikmeti, malı onunla aldıklarından; ayaklarının kesilmesinin hikmeti ise yolda korku saldıklarındandır. "*Ya da yeryüzünde sürgün edilmeleridir.*" Yeryüzüne sadece korku salıp bozgunculuk çıkarmışlarsa sürgün edileceklerdir. Bize göre, sürgünden amaç, hapidir. Çünkü yeryüzü sakinlerini onların kötülüklerinden korumak ve tehlikeye soktukları güven ortamını yeniden sağlamak için onları bir yere hapsetmek en güzel sürgün sayılır. "*Bu, dünyada onlar için bir zillettir.*" Bir alçaklık ve rezalettir. Bunun dışında, ayrıca "*ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.*" Bu azabın büyüklüğünü tahmin etmek son derece güçtür. Çünkü cinayetleri de o oranda büyüktür. Mâide 34. "*Ancak, kendilerini yakalamanızdan evvel tevbe edenler olursa bilin ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.*" Şüphesiz bu, sadece Allah'ın hukukunu içine alan bir istisnadır. Zaten âyetin sonundaki: "*Bilin ki Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir*" cümlesi de bu gerçeği işaret etmektedir. Fakat kul hakkı, böyle bir pişmanlıkla ortadan kalkmaz. Örneğin yol kesip bir insanı öldüren kimseler yakalanmadan önce tevbe ederlerse hadden öldürülmeleri zorunluluğu ortadan kalksa da öldürülenin velileri isterlerse kısas talep ederler isterlerse affederler. Bir mal gasp ettikten sonra ve yakalanmadan önce tevbe ederlerse ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesinden kurtulurlar. Fakat mal sahibinin hakkı bâkîdir, malını geri vermek gerekir. Yakalandıktan sonraki tövbenin hadd cezasını düşürmeyeceği; Allah hakkına dair kefarete imkânı bulursa da kul hakkının iadesi/af olmadan sakıt olmayacağı belirtilir. Şüphesiz âyet, yol kesen Müslümanlarla ilgilidir. Çünkü müşrikin yakalanmadan önce de sonra da tevbe etmesi cezasını düşürür. Müslümanlara karşı savaşan Müslüman ise devlet güçleri tarafından yakalanmadan önce pişmanlık duyup tevbe ederse Allah'ın hukuku olarak hak ettiği cezadan kurtulur. Ancak kul hakkından yakasını kurtaramaz. Bir kısım âlimlerin görüşlerine göre de: Yakalanmadan önce tevbe edenden artık herhangi bir mal ya da diyet istenmez. Ancak elinde sahibi bilinen bir mal bulursa onu sahibine iade etmek durumundadır. Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre, Haris b. Bedir yol kestikten, kan akıttıktan ve milletin malını gasp ettikten sonra tevbe edip kendisine sığınmış; Hz. Ali onun pişmanlığını kabul etmiş ve ondan hiçbir şey istememiştir. Öte yandan, yakalandıktan sonra yapılan tevbe ise hiçbir hakkı düşürmez. Bilindiği gibi yolları, rahatsızlık verici

şeylerden temizlemek en güzel davranışlardan olduğu gibi yol kesenlik yapmak ve gelen gidene korku salmak en kötü davranışlardandır. Hz. Peygamber de şöyle buyurmaktadır: "Ümmetimin iyi ve kötü amelleri bana gösterildi, iyi ameller arasında yolları, eziyet verici şeylerden temizleme işini; kötü ameller arasında da mescide rastgele balgam atma davranışını gördüm."³⁷

Asıl nüshada bu bölümün geri kalan kısmı şöyledir:

“Müslümana Karşı Silâh Tutmak: Hadis-i şerifte buyuruldu: "Kim herhangi bir demir (silâh) ile kardeşine işaret ederse muhakkak ki melekler ona lanet okurlar."³⁸ Şerhi: Kim kardeşine işaret ederse," Müslüman kardeşine. Zimmî de onun hükmündedir. Silâh "Herhangi bir demir ile..." Öldürme âleti olan herhangi bir demirle demektir. Çünkü bir rivayette bu hadis-i şerif; "Herhangi bir demir ile..." yerine "Bir silâh ile..." diye geldi. "Muhakkak ki melekler ona lanet okurlar." Yani cennetten uzaklaşması için onun aleyhinde beddua ederler, demektir.

Müslümanı Korkutmak Haramdır: Çünkü onun silâhı (veya herhangi bir kesici âleti kardeşine karşı tutması) her şeyden önce bir Müslümanı korkutmaktır. Müslümanı korkutmak ise haramdır. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Müslüman için, (başka) bir Müslümanı korkutması kesinlikle helâl değildir."³⁹ "Veya bunda silâhın geçmiş olmasındandır. Silâh ile insan öldürülür. Müslim'in rivayetinde açıklandığı üzere: "Sizden biriniz, kardeşine (silâh ile) işaret etmesin. Zira o kişi, bilmez belki şeytan, onun elindekini süsler (ve onu fesat çıkartmaya sevk eder.) Bu, kendisine işaret edilen kişi, anne ve baba bir kardeşi olsa bile."⁴⁰ Yani şaka yoluyla da olsa ve ona vurmak maksadıyla olmasa bile kimseye karşı silâh tutmamalıdır. Bundan kinaye ile öz kardeş denildi. Çünkü insanlar çoğu kere öz kardeşini öldürmek istemezler.

Tasavvufî Anlamlar: Bu âyette işaret edilen anlamlar, Allah'a ve Resulüne muharebe ile evliyaya düşmanlık etmeyi kapsar. Sahih rivayette şu ifade yer alır: "Kim benim bir velime düşmanlık ederse ben ona harp ilan ederim."⁴¹

Bel'am b. Bâûrâ örneği, niyetin ve meylin manevî konum üzerindeki etkisini göstermek üzere klasik literatürde anılır; dünyevî meyle bağlanan bu örnek, marifetin sükûtuna işaret eden bir ibret olarak aktarılır.

'Bu tür muhariplerin (Allah'ın evliya kullarına düşman olanların) cezası; rüsvaylıkla ölüm, mahrumiyet darağacında ayrılık ipiyle idam, vuslat bağının kesilmesi, ihtilaf içinde sürçme, ülfet toprağından sürgün, dünyada zillet, ahirette azap, ayrılık."⁴²

Bu yorumlarda, evliyanın reddi veya kabulünün, ilâhî yaklaşıma işaret ettiği vurgulanır. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Bursevî, söz konusu Mâide Sûresi 5/33, 34. âyetlerini önce geniş anlamda fikhî olarak ele almakta daha sonra da tasavvufî bir yorum yapmaktadır.

³⁷ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi'u's-şâhîh, çev. ve şerh eden. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1983) "*Kitabu'l-Mesacid*", 57 (No. 553).

³⁸ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi'u's-şâhîh, çev. ve şerh eden. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1983) "*İyilik ve Sıla*" 125 (No. 2616).

³⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, Sünen-i Ebû Dâvud, haz. Abdullah Parlıyan (Konya: Konya Kitapçılık, 2007) "*Edeb*" 93 (No. 5004).

⁴⁰ Müslim, el-Câmi'u's-şâhîh, "*İyilik ve Sıla*" 126 (No. 2617).

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi'u's-şâhîh, çev. Ahmed Naim (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984) "*Rikâk*", 38 (6502).

⁴² İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Ruh'u'l Beyan Tefsiri*, haz. Muhammed Ali es-Sâbûnî (İstanbul: Damla Yayınevi, 2012), 2/414-416.

İbn Acîbe el-Haseni - *Bahru'l-medîd fî tefsiri'l-Kur'âni'l-mecîd*

İbn Acîbe 1161/1748 yılında, Fas'ın Tanca ile Akdeniz'e 10 km. mesafedeki Titvân arasında yaşayan Encera kabilesine ait E'cebî (bazı kayıtlarda Hamîs) köyünde doğup 1218/1804'te vefat etmiş bir Şâzelî-Derkâvî şeyhidir.⁴³

Mâide 33, 34. âyetlerin tasavvufî işaretleri ile ilgili olarak İbn Acîbe, iradî dönüş ile mecburî dönüş arasındaki farkı İşârî bir kıyasla açıklar; iradî tövbenin kabul ve rahmetle sonuçlanacağını, mecburî dönüşün ise ceza ve mahrumiyet bağlamında değerlendirileceğini belirtir.

“Bunlar, Allah'a ancak yakalanarak, öldürülerek, asılarak yahut el ve ayakları kesilerek dönen eşkıyalar gibidir. Eğer ona kendi istek ve tercihleriyle dönerlerse Allah onları kabul eder, kusurlarını affeder, kendilerine acıyıp şefkat eder. Kullar da böyledir.

Kim ölüm hali gelmeden önce tövbe ederek Allah'a dönerse Allah onu kabul eder, kusurlarını affeder; eğer onu taat içinde bulursa kendisine yaklaştırır. Daha önceden işlediği kusurları olsa da yaptığı samimi tövbe onları temizler. Fudayl b. İyâz ve İbrâhîm b. Edhem örnekleri üzerinden, önceki suçların samimi tövbe ile telâfi edilebileceği işaret edilir. Onlar hakkında ezelde ilâhî inâyet yazıldığı için, tövbeden önceki suçları kendilerine bir zarar vermemiştir.”⁴⁴

Bu açıklamalarından, İbn Acîbe'nin bu âyeti fikhî açıdan ele aldığı görülmektedir.

Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî- *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*

Âlûsî, 1217/1802'de Bağdat'ta doğup 1270/1854'te Bağdat'ta ölmüş ve Ma'rûf-i Kerhî Kabristanına defnedilmiştir.⁴⁵

Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî adlı tefsirinde Mâide 33, 34 âyetleri hakkında şunlar ifade edilmektedir:

“Allah'a ve Peygamberine savaşırların cezası' Tabersi'nin dediği gibi ve cumhur fukahanın da üzerinde durduğu ve müfessirlerin çoğunun kabul ettiği bilgiye göre bu âyet yol kesiciler hakkında nazil olmuştur. ... Cessâs'ın belirttiği üzere muzâfun hazfî kabul edilirse mana: “*Allah'ın dostlarıyla ve Resulü ile harp edenler*” şeklindedir. Bu şu âyet gibidir: “*Şüphesiz Allah'a ve resulüne eziyet edenler...*” (Ahzâb Sûresi 33/57) Bu âyet delalet etmektedir ki onlar Allah'ın resulü ile harp ederlerse ona muhalefet ve muharebeyi izhar etmekle mürted olurlar. Şöyle denilmiştir: Âyetten maksat ‘Allah'ın resulü ile savaşırlar’ demektir. Yüce Allah, Resulünün derecesinin, katında yüksek olduğunu tembih etmek ve giriş olarak böyle buyurmuştur. Şeriatının ehli ve tarikatının üzerinde giden Müslümanlarla savaşmak, Resulullah ile muharebe etmektir. Bu hüküm Resulullah'tan sonra muharebe edenleri de içine alır. Böyle bir düşünce (hüküm) delalet yoluyla değil ibare yoluyla. Yahut vehmedildiği gibi kıyasi ile anlaşılmaktadır. Çünkü âyetin inişi, yüz yüze konuşma şeklinde değildir ki sadece nüzul zamanındaki mükellefleri içine alsın, usulde olduğu gibi âyet hükmünün umumi olması için başka bir delile daha muhtaç olsun? Şu kadar var ki Müslümanlarla muharebe, Resulullah'ın tazim edilmesi ve

⁴³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-acibe>. Müellif: Mustafa Kara. Erişim: 20 Mart 2023.

⁴⁴ İbn Acîbe el-Haseni, *Bahru'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, çev: Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2011), 683.

⁴⁵ Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, 249.

Müslümanların kıymetinin yüceltilmesi için Allah ve Resulü ile muharebe olarak kabul edilmiştir. Harp aslında gasp ve haksız şekilde ele geçirmektir. (...) Velînin affı, “şer’î hak” kapsamında görülen bu cezalarda düşürücü etkiye sahip değildir; aynı şekilde asılma da Allah hakkı çerçevesinde velî affıyla sakıt olmaz. (...) Katletmeden önceki asma işi diri iken asılmaları ve ölmesi için karnının mızrak ile yarılması suretindedir. İmam Şafii’nin iki görüşünün en sahih olanı katlinden sonra üç kere asmaktır. Bu ceza bir gün içinde verilmelidir, görüşü ortaya konmuştur. Şöyle denilmiştir: İrin akıncaya kadar. Evla olan başka insanların böylesi bir suça teşebbüs etmelerini önlemeyi sağlamak amacı ile bu cezanın insanların gelip geçtiği yol üzerinde uygulanmasıdır. Zahir rivayette imam muhayyerdur. Dilerse bununla yetinir dilerse de ellerini ve ayaklarını çapraz olarak keser, katleder ve asar. “*Yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi*” sağ ellerinin ve sol ayaklarının kesilmesi suretiyle farklı farklı kesmedir. Ancak bu, suçlunun, Müslüman veya zımmının sadece malını gasp gerçekleştirmesi durumunda da fiile göre değerlendirilir. Çünkü zımmının lehine olan bizim lehimize. Onun aleyhine olan bizim de aleyhimizedir. Gasp edilen malın miktarı ise suçlulara taksim edilmez, her birine onar dirhem düşmesi veya bu miktara denk gelen kıymettir. Bu ceza mücrimlerin bu suçu ilk kez işledikleri durumda uygulanır. Suçlular tekrar bu suçu işlerlerse gasp suçlarından dolayı diğer bazı organları (diğer elleri ve ayakları) kesilir. Bu cezanın bir diğer sebebi de yolda korku oluşturmaları ve yol emniyetini yok etmeleridir. “*Yahut bulundukları yerden sürgün edilmeleridir.*” Bu suçlular yolda korku oluşturmamışlar ve fesat için hareket etmemişlerse böyle cezalandırılırlar. Bize göre sürgünden maksat hapsedilmeleridir. Araplar, nefy’i bu manada kullanırlar. Çünkü kişi bununla evinden ve ailesinden uzaklaştırılır. Keza yukarıda geçtiği gibi yolda korkuya sebep oldukları ve yol güvenliğini yok etmeleri yüzünden ta’zir cezasına da çarptırılırlar. Şafii’ye göre sürgün bir beldeden başka bir beldeye olur. Bunlardan tövbe etmeleri ve dönmeleri de istenir. İbn Abbas, Hasan Basri, Süddi de bu görüştedirler. İbn Cübeyr ve daha başkaları da yine bu görüşe sahiptirler. İmamiyye de bu görüşü kabul etmişlerdir. Ömer b. Abdülaziz ve bir rivayete göre İbn Cübeyr sadece beldelerinden sürülür, demişlerdir. İlk görüş için şöyle delil getirilmiştir: Yol kesenlerin sürgün edilmelerinden gaye engellenmeleri ve şerlerinin imha edilmesidir. Bunlar başka bir beldeye sürgün edilirse o bölge halkı bunların şerlerinden güven içinde kalamazlar. Daru’l-İslam’dan ihraç caiz değildir. Başka bir yerde hapsedilseler bunda bir fayda yoktur. Zira onların bir belde hapsi ile maksada ulaşılır. Bu böyle bilinmelidir. Eğer muharebe ve fesat farklı aşamalarda ve muhtelif şekillerde ise her bir merteye için belirli bir ceza vaz’ edilir. Yukarıda dediğimiz gibi. Bir görüşe göre de imam, suçlular için bu cezalarda muhayyerdur. İlk görüş vahiy ile bilinmiştir. Yoksa lafızda muhayyerlik dışında buna işaret eden bir emare yoktur. Zira âyette hafif ve şiddetli cezalar bulunmaktadır. Her bir cezaya karşılık misli ile ceza verilmesi gerekmektedir. Yoksa büyük bir cinayette en şiddetli ve en hafifinde muhayyerlik yoktur. Gerçek olan Resulullah’a sınırlandırma ve tafsil vahyedilmiştir. Buna Haraiti’nin ‘*Mekarimü’l-Ahlak*’ında rivâyet ettiği hadis delildir. Bunu İbn Abbas’tan rivayet etmiştir. Bazıları ise muhayyerliğin en yakın olduğu ve şahıslara ve zamana nazaran en şiddetli ile en hafifi arasında olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü cezalar men ve halkı ıslah içindir. Bazen bu konuda insanlar arasında fark olur. Bu imama bırakılmıştır. Bunun üzerinde düşünülmesi gerekir. “*Onlara ahirette de büyük bir azap vardır.*” Bunun miktarı düşünülemez. Bu da onların hayatta işledikleri cinayetlerinin karşılığıdır. Ahirette görecekları ölçülemez büyük azaba rağmen onların dünyada rezillikleri ile yetinilmiştir. Şöyle ki: Dünyada rezillik, dünya azabının en büyüğüdür. Ahirette azap ise dünya rezilliklerinden daha şiddetlidir. Bu âyet ‘Hudud ahirette ukubeti düşürmez’ diyen kimseler için en büyük delildir. İskatî benimseyenlerin delili ise Resulullah’ın şu hadisidir: ‘Kim bir suç işler ve cezasını çekerse bu onun için kefarettir olur.’⁴⁶ Bu hadis, günahın kişiden

⁴⁶ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu (İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1981) “*Hudûd*”, 12 (No. 1465).

ıskatını gerektirir. Ahirette ise cezalandırılmamasını gerektiriyor. Bu hal, âyette bir müşkil oluşturmıştır. Nevevî, buna şöyle cevap verir: ‘Hudud kişiden Allah’ın hakkını düşürür. Kul hakkını düşürmez. Burada iki hak vardır. Biri Allah’ın diğeri kul hakkı.’⁴⁷

Bu yorumlardan anlaşıldığı üzere Âlûsî, bu eserinde Mâide 33, 34. âyetleri, fikhî açıdan ele almaktadır.

Muhammed Bilal Nadir- *Nadirî Tefsiri*

Muhammed Bilal Nadir, Gaziantep’in İslâhiye Kazası, Erikli Belen (yeni adı Kozuluk) köyünde 1895 yılında dünyaya gelmiş, 1969 senesinde Gaziantep’in Çarpın (yeni adı Işıklı) köyünde vefat etmiş, Nurdağı ilçesinin Hamidiye köyüne defnedilmiştir.

Nadirî Tefsirinde, Mâide 33, 34. âyetler hakkında şunlar bulunmaktadır:

“Enes b. Malik, Mâide 5/33, 34. âyetlerin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Ureyne kabilesinden bazı kimseler Müslüman olup Medine’ye geldiler. Medine’nin havası onlara iyi gelmediği için renkleri sarardı, karınları şişti. Resulullah da onları sütli develerin bulunduğu yere gönderdi ve onlara, o develerin sütlerinden ve idrarlarından içmelerini emretti. Onlar sıhhat bulunca, develerin çobanını öldürdüler ve develeri de sürüp götürdüler. Peygamberimiz, onları yakalamak üzere bir müfreze gönderdi. Onlar yakalanıp getirildiler. Çobanı öldürdükleri şekilde kısas yapılarak öldürülmeleri gerektiğinden; bu kimselerin gözleri oyuldu, elleri ve ayakları çapraz olarak kesildi.”⁴⁸

Metin, Allah hakkı– kul hakkı ayrımını kısas/helâlleşme çerçevesinde vurgular; kul hakkı, iade veya af olmadan sakıt olmaz. Bu hakkın düşmesi ancak kısasın yerine getirilmesi veya helâlleşme yoluyla olur.”⁴⁹

Bu tefsir, konuyla ilgili rivayetleri aktarmakla yetinmiş, ayrıca bir açıklama yapılmamıştır.

Mahmut Ustaosmanoğlu-*Ruhu’l-Furkân*

Mahmut Ustaosmanoğlu, 1927 yılında Trabzon’un Of ilçesine bağlı Tavşanlı köyünde doğdu, 2022 yılında İstanbul’da vefat ederek Fatih Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından Edirnekapı Şehitliğine defnedildi.⁵⁰

Ruhu’l-Furkân tefsirinde, Mâide 33, 34. âyetlerin tefsiri babında kelimelerin meâlî verildikten sonra şunlar ifade edilmektedir:

“İzahat: *Tefsir-i Kebir*’de zikredildiğine göre, Allah-u Teala bundan evvelki âyet-i celilede bir insanı, başka bir insanı öldürmesine karşılık kısas veya yeryüzünde fesat çıkarmasına karşılık ceza olmaksızın öldürmenin ne büyük bir günah olduğunu zikredince, bunun peşi sıra öldürülmeyi gerektiren fesadın ne olduğunu bu âyet-i celilesiyle açıklamıştır, çünkü yeryüzünde çıkartılan her fesat öldürülme cezasını gerektirmez. İşte bundan dolayı Mevla Teala bu âyet-i celilesine ‘*Allah ve Resulüne harp açanların cezası*’ diye başlamıştır.

⁴⁷ Ebû’s-Senâ Şihâbüddin Mahmûd Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî fî tefsiri’l-‘Kur’ânî’l-‘a‘zîm ve’s-seb’i’l-me‘ânî*, eş-Şamile. Erişim 30 Eylül 2024.

⁴⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, çev. Ahmed Naim (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984) I/181-185.

⁴⁹ <http://nadiritefsiri.com/oku/index.php I/188-189>. Erişim 25 Nisan 2024.

⁵⁰ Mahmud Ustaosmanoğlu riyasetinde bir heyet, *Ruhu’l-Furkân Tefsiri* (İstanbul: Sıraç Kitabevi, 2012).

Metin, “Allah ve Resulüne muharebe” ifadesini, hükümlere sistemli muhalefet ve/veya dostlarına karşı husumet şeklinde iki yorum ekseninde açıklar; her iki yorum da klasik tefsirlerden desteklenir.

‘Nitekim: Enes bin Malik, Resulullah’tan, o, Cibril’den Allah-u Teala’nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ‘Kim benim bir velime ihanet eder (dostumu hakir tutar) ise muhakkak ki bana karşı harp (savaş) açmış olur.’⁵¹ Âyet-i celilede geçen bu tehdidin kafirler veya fasıklara ait olduğu hakkında ulema ihtilaf etmişlerdir. Ulemadan bazıları âyet-i celiledeki tehdidin kafirlere yönelik olduğunu söyleyerek bu hususta birkaç delil getirmişlerdir. ‘Enes’ten rivâyet edildiğine göre: ‘Ukl ve Ureyne kabilelerinden birtakım insanlar Medine’ye gelerek Resulullah’ın huzuruna girdiler İslam’a girdiklerini açıkladılar. Sonra ‘Ey Allah’ın peygamberi! Bizler sürü sahipleri idik, ekin ve mahsul sahipleri değildik’ diyerek Medine’nin havasını sıhhatlerine uygun bulmadılar. O zaman Resulullah, onlara zekât develerinin ve çobanlarının bulunduğu yere gitmelerini, o develerin sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar oraya gittiler nihâyet Harre tarafında sağlıklarına kavuşunca İslam’a girdikten sonra kâfir oldular. Resulullah’ın çobanını öldürerek develerini önlerine katıp götürdüler. Bu haber Resulullah’a ulaşınca arkalarından arayıcılar gönderdi, gönderilen seriyye onları yakalayıp getirdi. Resulullah, onlara kısas yapılmasını emretti, bunun üzerine o canilerin gözlerini çıkardılar, ellerini ve ayaklarını kestiler ve kendi halleri üzerine ölünceye kadar Harre tarafına terk edildiler.’⁵²

Ruhu’l- Furkân tefsirinde bundan sonra bu konudaki farklı birkaç rivâyet nakledilmiş, ardından da bu olaydan İmam-ı Malik, İmam-ı Ahmed, İmam-ı Muhammed, İmam-ı Azam, İmam-ı Ebu Yusuf, İmam Şafî’ın çıkardığı hükümlere yer verilmiştir. Aynı bağlamda Beğavî ve Kurtubî tefsirlerinden konuyla ilgili bazı rivayetlere yer verilmiş, İmam-ı Fahrurazî’nin açıklamaları nakledilmiş, Kadı İbnü’l-Arabi’nin *Ahkâmü’l-Kur’ân* eserindeki açıklaması da alıntılanmış, Hazin’in görüşüne de yer verilmiştir. Daha sonra aynı konuyla dolaylı olarak ilgili görülen bazı hadis rivayetlerine de yer verilmiştir. Ez-Zümer 39/53 bağlamında, tövbeyle Allah hakkına dair uhrevî sorumluluğun hafifleyebileceği ancak kul hakkının ayrı bir başlık olduğu belirtilir; had cezasının tövbe ile sakıt olup olmayacağı hususunda farklı görüşler zikredilir. Mâide 33, 34. âyetlerinin tefsiri şöyle bitirilmiştir:

“İçki içen, zina eden ve hırsızlık yapan kimselere gelince, bunlar tövbe edip kendilerini düzeltirler, bunun eseri kendilerinde görüldükten sonra devlet başkanının huzuruna çıkarılırsa bu durumda onlara had cezası gerekmez. Fakat huzura çıkarıldıktan sonra ‘tövbe ettik’ derlerse salıverilmeyip cezalandırılırlar, bu durumda onlar yakalanan muharipler gibidir.”⁵³

Bu açıklamalar, hadd–tövbe–yakalanma ilişkisini, muharip hükmü analogisiyle mukayese etmekte; meşrepler arası farklı hükümler bulunduğunu belirtmektedir. Açıklamalar doğrultusunda bu tefsirin Mâide 33, 34. âyetlerini yalnızca fikhî açıdan ele aldığı anlaşılmaktadır.

⁵¹ Taberanî, *Evsat*, 1/360.

⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, çev. Ahmed Naim (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984) I/181-185.

⁵³ Mahmud Ustaosmanoğlu riyasetinde bir heyet, *Ruhu’l Furkân Tefsiri* (İstanbul: Sıraç Kitabevi, 2012), 6/480-499.

Sonuç

Türkçe ve Arapça olarak matbu ve elektronik ortamlarda metinlerine ulaşabildiğimiz Tasavvufi tefsirlerde Mâide 33, 34. âyetlerin tefsirlerini incelediğimizde şu sonuçlara ulaştığımızı ifade edebiliriz:

Birçok sûfî müfessir Mâide 33, 34. âyetler hakkında doğrudan yorum yapmadıkları gibi âyet metnine dahi yer vermemişlerdir. Tüsterî, Sülemî, İbn Berrecân, el-Cîlî, Semerkandî, Aziz Mahmud Hüdayî bunlardandır.

Bazı sûfî müfessirler, Mâide 33, 34. âyetlerin metnini yazıp herhangi bir tefsir yapmamışlardır. İbn Arabî'nin tefsiri böyledir.

Bazı sûfî müfessirler, tefsirlerinde, Mâide Sûresi'nin tamamına hiç yer vermediklerinden 33, 34. âyetler de doğal olarak tefsir edilmemiştir. Sadrüddin Konevî, Molla Fenârî, el-Câmî bunlardandır.

Bazı sûfî müfessirler, Mâide 33, 34. âyetlerle ilgili sebebi nüzulü nakletmişler, herhangi bir açıklama ya da yorum yapmamışlardır. Nadirî tefsiri böyledir.

Bazı sûfî müfessirler, Mâide 33, 34. âyetlerle ilgili hadis külliyatlarında geçen rivayetleri alıntılarını ve fukahânın bu âyetten çıkardığı hükümleri kısa veya uzun olarak nakletmişlerdir. Semerkandî tefsiri böyledir.

Bazı sûfî müfessirler, yalnızca Mâide 33, 34. âyetlerden çıkartılan fıkhi hükümleri vermişlerdir. Kuşeyrî, Ayntabî, Âlûsî bunlardandır.

Bazı sûfî müfessirler, Mâide 33, 34. âyetlerle ilgili olarak sebebi nüzulü, fıkhi ve tasavvufi yorumu birlikte vermişlerdir. Bursevî tefsiri böyledir.

Bazı sûfî müfessirler, Mâide 33, 34. âyetlerin tefsirinde, doğrudan veya dolaylı olarak ilgili gördükleri tüm rivayetleri, âyet hakkında sebebi nüzul olarak işaret edilen tüm rivayetleri, mezhep imamlarının ve meşhur müfessirlerin görüşlerini nakletmişlerdir. Mahmut Ustaosmanoğlu'nun tefsiri böyledir.

Sûfî müfessirlerden işârî yorumu merkezî biçimde kullanan başlıca örnek İbn Acîbe'dir. O, eserinde bu âyetlere yalnızca işârî anlam vermekle yetinmiş; rivâyet nakletmemiş, fikhî yoruma girmemiştir.

İncelediğimiz Tasavvufi tefsirlerdeki genel eğilim, Mâide 33, 34. âyetlere, rivâyet ve fıkıh eksenli yaklaşımın baskın olduğuna işaret etmektedir. Sûfî müfessirler bu âyetlerin tefsirinde, devletin cezalandırma yetkisi bağlamındaki muhkem yapıya riâyet etmişlerdir. Bunun başlıca nedenleri âyet lafzının muhkem kabulü ve sebep-i nüzul rivayetlerinin güçlü aktarımıdır. Yorumların uzaması, suç-fiil-ceza eşleşmelerindeki ihtilafın ayrıntılı biçimde nakledilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bulgu, sûfî müfessirlerin, her âyete işârî yorum yüklemeyip seçici bir işârî yaklaşımı benimsediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle hüküm ifade eden âyetlerde, literal ve fikhî yoruma sadakat gösterdiklerini, ceza âyetlerinde işârî yorum yerine rivâyet ve fıkıh geleneğiyle uyumlu bir çizgi izlediklerini ortaya koymaktadır.

Metodolojik olarak da rivâyet-fıkıh-işârî üçlemesinin bu âyetlerde rivâyet-fıkıh lehine dengelendiği söylenebilir.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerim

Kitaplar

- Ateş, Süleyman. *İş'ârî Tefsir Okulu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- Baklî, Ruzbehan b. Ebi Nasr el-. *'Arâ'isü'l-beyân fî hakâ'iki'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Muhtasar Ruhu'l Beyan Tefsiri*. İhtisar eden: Muhammed Ali Sâbûnî. İstanbul: Damla Yayınevi, 2012.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Matbaacılık, 1970.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredât*. çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayrettin ve heyet. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Okumuş, Mesut. *Kur'ân'ın Çok Boyutlu Okunuşu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'un Rolü*. İstanbul: Şûle Yayınları, 1994.
- ### Tezler
- Cerrahoğlu, İsmail. *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1968.
- Yazıcı, İshak. *Ebu'l-Leys es-Semerkandî: Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu*. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, 1982.
- ### Klasik Eserler ve Yazmalar
- Ayntabî Mehmet Efendi. *Tefsir-i Tıbyân*. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-Osmaniye, t.y.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şâhîh*. çev. Ahmed Naim. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.
- Câmi, Abdurrahman. *Tefsiru'l-Câmi*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, nr. 405.
- Hüdayî, Aziz Mahmud. *Nefaisu'l-Mecalis*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu, nr. 172-174.
- İbn Acîbe, el-Haseni. *Bahru'l-medîd fî tefsiri'l-Kurani'l-mecid*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2011.
- İbn Arabî, Muhyiddin. *Tefsir-i Kebir-Te'vilât*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitsan Yayınları, t.y.
- İbn Berrecân, Ebü'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdurrahmân el-Lahmî. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y.
- Kuşeyrî, Abdülkerim el-. *Letâifu'l-İşârât*. çev. Mehmet Yalar. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2012.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-şâhîh*. çev. ve şerh. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1983.

Nîsâbü'rî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ebi'l-Hasen en-. *İcâzü'l-beyân 'an me'âni'l-Kur'ân*. Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmi, 1994.

Semerkindî, Kemâluddîn Abdürrezzâk b. Celâluddîn İshâk es-. *Te'vilât-ı Kâşaniyye*. çev. Ali Rıza Doksanyedi. Ankara: b.y., 1988.

Sülemî, Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Huseyn es-. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Sünen-i Tirmizî*. çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1981.

Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullâh et-. *Tefsîru'l Kur'âni'l'Azîm*. archive.org, Erişim: 26 Kasım 2024.

Sözlükler

Dinî Kavramlar Sözlüğü. haz. İsmail Karagöz. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Dinî Terimler Sözlüğü. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: MEB Yayınları, 2009.

İnternet Kaynakları

“Nadiri Tefsiri.” <http://nadiritefsiri.com/oku/index.php>, Erişim: 15 Haziran 2024.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr>, Erişim: 2 Ocak 2024.